ਡਾ. ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

'ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਥ 'ਤੇ ਕੋਈ ਭੀੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੇਬਾਕ ਆਵਾਜ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੱਕ-ਸੱਚ ਲਈ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਹੜ; ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੱਕ ਤਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ, ਡਾ. ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਸੁਨਿਹਰੀ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਉਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੋਹਰਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੇ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਵਲੋਂ ਅੱਜ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅੱਜ ਹਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕੈਦ—ਇਸ ਅਜੀਬ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਦੋਗਲੇਪਨ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦਾ ਇਹ ਲੇਖ 'ਅੱਜ ਅਸੀਂ 'ਸਾਡੇ ਲੋਕ' ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਬੇਹੱਦ ਫ਼ਖਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।' — ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

ਦੋਸ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ, ਚੁਣੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਕੈਦ: ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡ, ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਕਨੂੰਨ ਵੱਖਰੇ

ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਕਨੂੰਨ ਵੱਖਰੇ ਹਨ 1947 ਤੋਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮਾਂ—ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ—ਦੇ ਦੋਸ਼ ਹੇਠ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਸੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਵਾਰ-ਵਾਰ 'ਪੈਰੋਲ' ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਸੰਦ ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰਿਆ ਇੱਕ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਐਕਟ (NSA) ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ 'ਸ਼ੱਕ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨੂੰ ਕੈਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ (Rule of Law) ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਮ ਤੋੜਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ 'ਰੋਕੂ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ' (Preventive Detention) ਵਰਗੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁਣ ਸਿਆਸੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਕੋਲ ਸਬੂਤ ਹਨ, ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ (Open Trial) ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਿਉਂ? ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਉਸ ਦੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ 'ਸਿਆਸੀ ਵੋਟ ਬੈਂਕ' ਲਈ ਲਚਕਤਾ ਦਿਖਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਲੋਕ ਫਤਵੇ' ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਸਖ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਤੋਂ ਭਰੋਸਾ ਉੱਠਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸਜ਼ਾਯਾਫ਼ਤਾ ਮੁਜਰਮ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੈਰੋਲ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧੀ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਬੰਦ ਹੈ?

ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 (ਕਾਨੂੰਨ ਸਾਹਮਣੇ ਬਰਾਬਰੀ) ਦੀ ਹੋਂਦ 'ਤੇ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਹਾਲਾਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੋਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ—ਕਿਤੇ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰਿਹਾਈ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਮਰਾਂ ਕੈਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਪੱਖ: ਦੋਸ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ

ਡੇਰਾ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਮੁਖੀ ਗੁਰਮੀਤ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਨੂੰ 2017 ਵਿੱਚ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ 2019 ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਛੱਤਰਪਤੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ।

ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੈਰੋਲ ਅਤੇ ਫਰਲੋ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੰਕੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਹੈ। ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਿਹਾਈਆਂ ਅਕਸਰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ' ਇੰਨੀ ਉਦਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉੱਠਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਪੱਖ: ਚੁਣੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਕੈਦ

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 2024 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ (MP) ਚੁਣਿਆ। ਉਹ 'ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਐਕਟ' (NSA) ਤਹਿਤ ਅਸਾਮ ਦੀ ਡਿਬਰੂਗੜ੍ਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹਨ।

ਐਨ.ਐਸ.ਏ. (NSA) ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰਸਮੀ ਦੋਸ਼ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ 12 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਜ਼ੁਰਮ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ 'ਪ੍ਰੀਵੈਂਟਿਵ ਡਿਟੈਂਸ਼ਨ' (ਰੋਕੂ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ) ਵਰਗੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਅਰਥਹੀਣ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਆ: ਨਰਮੀ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਦੀ ਚੋਣ

- ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਾਤਲ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ 'ਲਚਕ' ਅਤੇ 'ਰਹਿਮ' ਹੈ।
- ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇੱਕ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਲਈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਿਰਫ਼ 'ਸ਼ੱਕ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰੋਸਾ ਉਠਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਹਿਰ ਉਪੇਂਦਰ ਬਖਸ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ

ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਟਾਡਾ (TADA) ਅਤੇ ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ. (UAPA) ਵਰਗੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਰਗੇ ਹਾਲਾਤ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਆਮ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪੈਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਇਸੇ ਕੜੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਿੱਟਾ: ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਸ਼ਰਤੀਆ ਵਰਤੋਂ

ਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੁਣ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਉਸਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂ ਰਣਨੀਤਕ ਲੋੜਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ?

ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਲਈ ਇੱਕ ਚੇਤਾਵਨੀ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਸਿਰਫ਼ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਬਰਾਬਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਜ਼ਾਯਾਫ਼ਤਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸਖ਼ਤ, ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹਿੱਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਉਸਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪੱਖਪਾਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।